

# Från ax till limpa - rättelse

av sakfel i artikeln (Röstångabygden nr 1, 2021).

Rågen har varit och är fortfarande ett synnerligen viktigt sädeslag som skall mätta magar och ge kraft till arbete. Inte bara vädrets makter, som beskrivs av Johan Ludvig Runeberg i dikten om bonden Paavo, utan också olika sjukdomsmarkan drabba rågen och därmed omintetgöra att få rågbröd på bordet. Var tid har utvecklat sina metoder för att värna om rågödlingen. En dag i början av juni då jag gick i årskurs 5 i folkskolan på Vikbolandet samlades vi i kyrkparken som låg ganska nära skolbyggnaden. Vi trodde nog att det var en utflykt till den något vildvuxna parken men väl framme skulle vi samlas kring en buske med vackra gula blommor som växte nära åkerkanten.



*Berberisbuskens vackra blommor.*

Läraren, tillika kantor i församlingen, förklarade att vi skulle noga lära oss utseendet men vi fick inte gå nära busken då den hade mycket vassa taggar. Så förklarade han att vi nu

skulle lägga manken till och försöka hitta så många buskar som möjligt och återrapportera växtplatsen. Så berättade han att denna buske kunde föra över en sjukdom, mjöldryga, på rågen och som gjorde att man kunde bli väldigt sjuk om man åt bröd bakat på det mjölet. Jag minns att jag med viss upphetsning sprang hem efter skolan och berättade för min mor. Att sambandet mellan berberisbusken och mjöldrygan var felaktig har jag av någon outgrundlig anledning aldrig ens funderat över förän en uppmärksam läsare av Röstångabygden påpekade detta. Av detta lär vi oss två saker; man skall alltid kontrollera att sakfakta är riktiga och man skall vara tacksam över att det påtalas då sakfel framförs så att alla de som tagit del av texten får veta hur det i verkligheten förhåller sig.

## Så varför skulle då berberisbusken utrotas?

Berberisbusken är mellanvärd för en annan svampsjukdom än den som orsakar mjöldrygan. Den sjukdom som denna svamp (Pucciniagraminis) framkallar fick namnet svartrost och angriper alla stråsådeslag inklusive rågen. I slutet av 1700-talet upptäckte man att berberisbuskar ofta växte nära sädesfält som var starkt angripna av svartrost. Så småningom lyckades man beskriva skadesvampens livscykel och fastställa att berberisbusken var en mellanvärd. Livscykeln är mycket komplicerad men svampen övervintrar som vintersporer. Dessa gror på våren och bildar i sin tur en ny typ av sporer som infekterar unga berberisblad. Bladens ovansidor blir infekterade varefter

svampen växer igenom bladet och bildar gulaktiga utväxter, skålrost, på bladets undersida och det är sporer från dessa bildningar som infekterar stråsäden. Svampen har både en sommar- och en höstgeneration och det är de svartbruna höstsporererna som sedanövervint- rar för att nästa vår infektera mellanvärden berberisbuskens blad. Då svartrosten var en



Skålrost på berberisbladets undersida.

(Anna Berlin, SLU).

fruktad svampsjukdom som förorsakade stor skada på skörden beslutades i lag att alla berberisbuskar som växte inom 200 meter från en åker skulle utrotas. Denna lag gällde fram till 1994

#### Hur ser då mjöldrygans livscykel ut?

Mjöldrygan är precis så farlig som skolläraren påpekade men dess livscykel är enklare än svartrostens. Den angriper också samtliga våra sädeslag även om man tidigare trodde att det endast var rågen den angrep. Sklerotiderna, mjöldrygans övervintringsorgan, är lätta att se i de angripna axen.

Man kan tidigt upptäcka angrepp i smittade ax i form av gula droppar, "honungsdagg" men tydligast blir angreppet då de hornböjda sklerotiderna växer ut. Det är dessa bildningar som innehåller de giftiga alkaloiderna och som via mjölet kan hamna i brödet. Sklerotiderna övervintrar och året efter gror de och bildar sporer som kan smitta rågen igen. Endast obefruktade öppna blommor kan infekteras vilket innebär att fuktigt och kyligt väder, vilket fördröjer befruktningen, leder till större risk för infektion av svampen. Att den



Mjöldryga i rågax. (R. Altenkamp, Berlin).

giftiga alkaloiden i mjöldrygan är potent har beskrivits av läkemedelskemisten Albert Hofmann som lyckades på kemisk väg syntetisera den giftiga substansen (ergotamin, ett av de giftigaste ämnen som växter kan tillverka och är ett förstadium till LSD) och som han av miss- tag kom i kontakt med. Cykelfärden samma kväll hem från laboratoriet genom staden beskriver Hofmann som en resa i ett kalej- doskop.

Gunnar Andersson.

— Häktad för mordbrand. Den å åboen Per Bengtssons hemman n:o 1 Kolema (Röstånga socken) den 9 dennes timade eldsvåda, hvarigenom en af hemmanets uthusbyggnader med deri förvarade vagus- och åkerredskap, hö, halm, torf och potatis totalt nedbrann, har befunnits vara mordbrand, anlagd af å stället tjugoåriga pigan Gunilla Bengtsson, som vid med henne hållet polisförhör erkänt, att hon nämnde dag i skymningsstunden från köket utburit en större eldbrand och kastat densamma i en i bryggghuset befintlig torfhög. Det nedbrunna huset med deri förvarade lösegendom var brandförsäkradt för sammanlagdt 650 kronor. Gunilla Bengtsdotter, som genast häktades, afbidar å Landskrona kronohäkte ransakning inför Rönnebergs m. fl. häradsrätt.

Helsingborgs tidning 1883-01-25.